

Η οργάνωση της Κεντρικής Διοίκησης για την υγειονομική πολιτική στην περίοδο του μεσοπολέμου*

Θεόδωρος Ι. Δαρδαβέσης

Εργαστήριο Υγιεινής Ιατρικής Σχολής Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη

Εισαγωγή

Η άσκηση αποτελεσματικής υγειονομικής πολιτικής, σε κάθε κράτος, βρίσκεται σε συνάρτηση με τη σύσταση, την ορθολογική στελέχωση και την εύρυθμη λειτουργία του Υπουργείου Υγείας, το οποίο ως κεντρικό επιτελικό και διοικητικό όργανο επιλαμβάνεται όλων των θεμάτων, που αφορούν στην υγεία των πολιτών.

Στη χώρα μας η οργάνωση του υγειονομικού τομέα υπήρξε βραδεία, ενώ η ίδρυση Υπουργείου Υγείας υλοποιήθηκε με καθυστέρηση εκατό περίπου ετών από την αναγνώριση της ανεξαρτησίας του ελληνικού κράτους¹. Έκτοτε και μέχρι τις μέρες μας, το Υπουργείο Υγείας ακολούθησε μία διαδρομή, που χαρακτηρίζεται από συχνούς διαχωρισμούς των αρμοδιοτήτων του σε περισσότερα του ενός Υπουργεία, από επανενώσεις αρμοδιοτήτων σε ενιαίο υπουργικό χαρτοφυλάκιο, από ολοσχερείς καταργήσεις, καθώς και από επανασυστάσεις του, ενώ οι τροποποιήσεις της ονομασίας του συνέβησαν περισσότερες φορές σε σχέση με κάθε άλλο Υπουργείο².

Το ορόσημο της οργάνωσης, με συστηματικό τρόπο, της κεντρικής διοίκησης για την υγειονομική πολιτική στην Ελλάδα, τοποθετείται στην περίοδο του μεσοπολέμου και συνδέεται με το πολιτικό όραμα και την προσωπικότητα του Ελευθερίου Βενιζέλου.

Η υγειονομική οργάνωση της χώρας κατά την περίοδο 1827-1922

Ο Ι. Καποδίστριας, πρώτος Κυβερνήτης της χώρας μετά την απελευθέρωση, άνθρωπος ευ-

ρυμαθής, με εμπειρίες, με ικανότητες και οράματα, δεν μπόρεσε και δεν πρόλαβε να υλοποιήσει αξιοσημείωτες πρωτοβουλίες στον τομέα της υγειονομικής οργάνωσης. Οι υφιστάμενες αντιξοές συνθήκες, η ανυπαρξία υλικοτεχνικής υποδομής, η παντελής έλλειψη συγκρότησης σε όλους τους τομείς και η συνεχής υπονόμηση από τους αντιπάλους του τον ανάγκασαν να περιορίσει τις δραστηριότητές του, κυρίως προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης διοικητικών δομών και υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας στο ελληνικό κράτος³.

Οι πρώτες συστηματικές πρωτοβουλίες για την υγειονομική οργάνωση της χώρας ξεκίνησαν επί της βασιλείας του Όθωνα, με κύριο συντονιστή τον Βαυαρό ιατρό της βασιλικής αυλής Witmer⁴. Το 1833 συστάθηκε η πρώτη υγειονομική υπηρεσία της χώρας, η οποία ονομάστηκε «Υγειονομικόν Τμήμα» και εντάχθηκε ως ένα από τα έξι τμήματα του νεοσύστατου Υπουργείου Εσωτερικών, με δικαιοδοσίες επί του τομέα της δημόσιας υγείας⁵. Παράλληλα με τις υπηρεσίες υγείας του Υπουργείου Εσωτερικών ιδρύθηκε και λειτούργησε, από το 1834, το «Ιατροσυνέδριο» με αρμοδιότητες, κατά κύριο λόγο, συμβουλευτικές⁶.

Κατά την περίοδο 1864-1914 παρατηρείται μία τελμάτωση των εξελίξεων στον χώρο της υγείας, κυρίως λόγω της ανάγκης εξασφάλισης πόρων και ανθρώπινου δυναμικού προς συγκρότηση αξιόμαχων Ενόπλων Δυνάμεων⁷. Η συγκεκριμένη ανάγκη επέβαλε την περικοπή πιστώσεων σε διάφορους τομείς της κρατικής δραστηριότητας, ένας εκ των οποίων υπήρξε ο ευαίσθη-

* Διάλεξη, που πραγματοποιήθηκε στο Συνέδριο με θέμα «Δημόσια Υγεία και Κοινωνική Πολιτική. Ο Ε. Βενιζέλος και η εποχή του». Αθήνα 8-10 Νοεμβρίου 2007. Οργάνωση: Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας και Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών και Μελετών «Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος».

τος τομέας της δημόσιας υγείας. Το αποτέλεσμα ήταν η αναστολή της λειτουργίας αρκετών ιδρυμάτων και υπηρεσιών υγείας, παρά το γεγονός ότι την ίδια περίοδο οι ανάγκες υγείας του πληθυσμού ήταν πολλές και επείγουσες⁷.

Την περίοδο αυτή (1894-1914) το κεντρικό διοικητικό όργανο των υγειονομικών υπηρεσιών ήταν η «Διεύθυνσις Δημοσίας Υγιεινής και Αντιλήψεως» του Υπουργείου των Εσωτερικών, η οποία πλαισιωνόταν από έναν υγειονομικό επιθεωρητή και από το «Ιατροσυνέδριον». Επιπρόσθετα, υπήρχαν αρμοδιότητες και υπηρεσίες υγείας διάσπαρτες σε διάφορα Υπουργεία⁵, ενώ εκδόθηκαν σειρές νόμων και Βασιλικών Διαταγμάτων, που αφορούσαν στον τομέα της υγείας^{8,9}.

Μετά το 1914 η εμπλοκή της χώρας στους Βαλκανικούς Πολέμους και τα συνεπακόλουθα των εκτεταμένων καταστροφών και των πληθυσμιακών μετακινήσεων επέβαλαν την ανάγκη ουσιαστικότερης εμπλοκής του κράτους στα ζητήματα της υγείας και της κοινωνικής προστασίας.

Οι πρώτες εκδηλώσεις μέτρων κρατικής μέριμνας αφορούσαν στη σύσταση της «Ανωτάτης Διευθύνσεως Περιθάλψεως» στη Θεσσαλονίκη το 1917 και στη συγκέντρωση των διάσπαρτων υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας σε αυτόνομο Υπουργείο με την επωνυμία «Υπουργείον Περιθάλψεως», το ίδιο έτος¹⁰. Στο συγκεκριμένο Υπουργείο εντάχθηκαν οι αρμοδιότητες της μέριμνας για την περίθαλψη των θυμάτων του πολέμου, των ορφανών και των προσφύγων, καθώς και των οικογενειών των επιστράτων.

Η ίδρυση Υπουργείου Υγείας και οι μετέπειτα εξελίξεις

Στις 27 Αυγούστου 1922 η κυβέρνηση Π. Πρωτοπαπαδάκη ψήφισε τον νόμο 2882/1922 «περί μεταρρυθμίσεως και συμπληρώσεως του Υπουργείου της Περιθάλψεως, μετονομαζομένου εις Υπουργείον Υγιεινής και Πρόνοιας»¹¹.

Σύμφωνα με τον νόμο, το Υπουργείο διαρθρώθηκε από τις Διευθύνσεις Διοικητικού, Κοινωνικής Πρόνοιας, Δημοσίας Αντιλήψεως, Θυμάτων Πολέμου, Δημοσίας Υγείας και Κοινωνικής Υγιεινής. Διαρθρώθηκε, επίσης, από μια Γενική Υγειονομική Επιθεώρηση, έξι ειδικές Υγειονομικές Επιθεωρήσεις, Περιφερειακές Υγειονομικές Επιθεωρήσεις και το «Ιατροσυνέδριον», το οποίο μετονομάστηκε σε «Ανώτατον Υγειονομικόν Συμβούλιον».

Το σημαντικό αυτό νομοθέτημα, το οποίο αποτελεί ορόσημο στην ιστορία του ελληνικού κράτους και αφορά στην ίδρυση του πρώτου Υπουργείου Υγείας στη χώρα, δεν τέθηκε σε εφαρμογή λόγω της Μικρασιατικής Καταστροφής, που συνέπεσε λίγο μετά την ψήφισή του, και των σοβαρών γεγονότων που τη συνόδευσαν.

Στις 14 Δεκεμβρίου 1922 η κυβέρνηση Σ. Γονατά εξέδωσε νομοθετικό διάταγμα «περί ίδρύσεως Υπουργείου Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως», στο οποίο ενσωματώθηκε το ιδρυθέν το 1917 «Υπουργείον Περιθάλψεως»¹². Στο Υπουργείο συγκροτήθηκε Γενική Διεύθυνση Υγιεινής με προϊστάμενο ιατρό υγεινολόγο, ενώ ακολούθησε η έκδοση σειράς νομοθετημάτων, τα οποία ρύθμιζαν τη λειτουργία του Υπουργείου (Πίν. 1 και 2)⁷.

Η δικτατορία Θ. Πάγκαλου προχώρησε στην κατάργηση του «Υπουργείου Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως» και στην ίδρυση «Ανωτάτης Διευθύνσεως Προσφύγων»¹³. Παράλληλα, η Διεύθυνση Υγιεινής και το Τμήμα Προστασίας Απόρων του καταργηθέντος Υπουργείου μεταφέρθηκαν στο Υπουργείο Εσωτερικών, το Τμήμα Αγαθοεργών Ιδρυμάτων στο Υπουργείο Παιδείας και το Τμήμα Προστασίας Θυμάτων Πολέμου στο Υπουργείο Στρατιωτικών⁵.

Στις 28 Αυγούστου 1926 η κυβέρνηση Γ. Κονδύλη επανίδρυσε το «Υπουργείο Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως» και σύστησε «Υφυπουργείον Υγιεινής»^{14,15}.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και το Υπουργείο Υγείας¹⁶

Στις εκλογές της 19^{ης} Αυγούστου 1928, ύστερα από μία μακρά περίοδο κυβερνητικής αστάθειας, το κόμμα των Φιλελευθέρων, με επικεφαλής τον Ελευθέριο Βενιζέλο, κατήγαγε περιφανή εκλογική νίκη. Η κυβέρνηση, που συγκροτήθηκε, παρέμεινε σχεδόν αδιατάραχτη στην εξουσία κατά την τετραετία 1928-1932 παράγοντας πολυσχιδές και γόνιμο έργο τόσο στον εσωτερικό, όσο και στον εξωτερικό τομέα.

Ιδιαίτερη μέριμνα δόθηκε στον τομέα της υγείας, για τον οποίο ο ίδιος ο Ε. Βενιζέλος, σε προεκλογικό του λόγο στη Θεσσαλονίκη τον Ιούλιο του 1928, είχε υποσχεθεί τα εξής:

«Θα διαθέσωμεν εκ των οικονομιών τας οποίας ημπορούμεν να επιτύχωμεν εις τας δαπάνας του προϋπολογισμού παν ό,τι απαιτείται διά την

Πίνακας 1. Διάρθρωση των κεντρικών υπηρεσιών του «Υπουργείου Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως», το οποίο ιδρύθηκε στις 14 Δεκεμβρίου 1922.

A/A ΤΜΗΜΑΤΑ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ	A/A ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ
1. Περιθάλψεως Προσφύγων	1. Λοιμωδών Νόσων
2. Λαϊκής Κατοικίας	2. Κοινωνικής Υγιεινής
3. Τεχνικών Υπηρεσιών	3. Ιατρικής Αντιλήψεως
4. Προσωπικού	4. Υγειονομικής Επιθεωρήσεως
5. Διεκπεραιώσεως	A/A ΤΜΗΜΑΤΑ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΣ
6. Επιθεωρήσεως	1. Προστασίας Θυμάτων Πολέμου
A/A ΓΡΑΦΕΙΑ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ	2. Αγαθοεργών Ιδρυμάτων
1. Νομικού Συμβούλου	3. Προστασίας Ατόρων
2. Ιδιαίτερου Γραφείου Υπουργού	A/A ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ
	1. Ανώτατον Υγειονομικόν Συμβούλιον
	2. Διοικητικόν Συμβούλιον
	3. Ειδικόν Υγειονομικόν Συμβούλιον
	4. Κεντρικόν Συμβούλιον Πρόνοιας και Στεγάσεως Προσφύγων

Πηγή (επεξεργασία στοιχείων): Μακρίδης Ν. Αι Υπηρεσεία Υγιεινής εν Ελλάδι. Αθήνα 1933.

Πίνακας 2. Νομοθετικά Διατάγματα της περιόδου 1922-1925, τα οποία ρύθμιζαν τη λειτουργία του «Υπουργείου Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως».

ΗΜ/ΜΗΝΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ	ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ
14/01/1923	«Περί αρμοδιότητος Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως»
02/07/1923	«Περί οργανώσεως της Διευθύνσεως Υγιεινής»
06/08/1923	«Περί οργανώσεως των Υπηρεσιών του Υπουργείου Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως»
26/12/1922	«Περί διορισμού Γενικού Διευθυντού Δημόσιας Υγείας»
28/10/1923	«Περί οργανώσεως της περιφερειακής Υγειονομικής Υπηρεσίας»
06/09/1925	«Περί οργανώσεως των Υπηρεσιών του Υπουργείου Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως»

Πηγή: Μακρίδης Ν. Αι Υπηρεσεία Υγιεινής εν Ελλάδι. Αθήνα 1933.

εξασφάλισιν της δημοσίας υγείας. Η νοσηρότης και η θνητότης εις τον στρατόν αποτελεί στίγμα, του οποίου επιβάλλεται ταχεία η εξάλειψις. Αλλά και διά την υγείαν του παιδιού και της κοινωνίας εν συνόλω πρέπει να οργανωθή συστηματικός αγών ανάλογος προς εκείνον, όστις έχει οργανωθή εις όλα τα αληθή πολιτισμένα κράτη. Η ελονοσία, η φυματίωσης και η σύφλις είναι κοινωνικά μάλιστα κατά των οποίων είναι δυνατή και συνεπώς επιβεβλημένη η αποτελεσματική άμυνα».

Οι προγραμματικές υποσχέσεις του Ε. Βενιζέλου για τον τομέα της υγείας υλοποιήθηκαν σταδιακά και με μεθοδικότητα στο σύνολό τους, με πρώτο μέλημά του την αναδιοργάνωση της κεντρικής διοίκησης για την υγεία.

Το 1928 η κυβέρνηση Ε. Βενιζέλου διαχώρισε

το Υπουργείο «Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως», ιδρύοντας «Υφυπουργείον» και στη συνέχεια «Υπουργείον Υγιεινής» με τον νόμο 4172/1929 «περί συστάσεως αυτοτελούς Υπουργείου Υγιεινής»¹⁷.

Αμέσως μετά τη σύσταση του Υπουργείου Υγιεινής πραγματοποιήθηκε η οργάνωση διαφόρων υγειονομικών υπηρεσιών και η ανάπτυξη ποικίλων δραστηριοτήτων στον τομέα της υγείας, που, επιγραμματικά, αφορούν στα εξής:

1. Με το Ν.Δ. 4069 της 6^{ης} Μαρτίου 1929 ιδρύθηκε η Υγειονομική Σχολή με σκοπό την εκπαίδευση ειδικών υγειονολόγων ιατρών.

2. Με το Ν.Δ. 4333 της 17^{ης} Ιουλίου 1929 ιδρύθηκε το Υγειονομικό Κέντρο, σύμφωνα με τις υποδείξεις της Επιτροπής Υγιεινής της «Κοινω-

νίας των Εθνών».

3. Συγκροτήθηκαν Υγειονομικά Κέντρα, που λειτούργησαν υπό την άμεση εποπτεία του Υπουργείου Υγιεινής στην Αθήνα, Πειραιά, Θεσσαλονίκη, Άρτα, Αλεξανδρούπολη, Χανιά, Κέρκυρα και Χίο.

4. Γενικεύθηκαν οι δραστηριότητες της Οργάνωσης Rockefeller Foundation σε συνεργασία με τις Κεντρικές Υπηρεσίες του Υπουργείου, της Υγειονομικής Σχολής και του Υγειονομικού Κέντρου Αθηνών.

5. Ιδρύθηκε «Σχολή Νοσοκόμων Επισκεπτριών Κοινωνικής Υγιεινής».

6. Τα ιατρεία της «Επιτροπής Αποκαταστάσεως Προσφύγων» καθίσταντο κρατικά.

7. Ιδρύθηκαν Αντιλυσσικοί Σταθμοί στην Πάτρα, Πρέβεζα, Ρέθυμνο και Αλεξανδρούπολη.

8. Επιτάθηκε ο ανθελονοσιακός αγώνας, για τον οποίο διατέθηκαν 24 εκατομμύρια δραχμές, ποσό σημαντικό για την εποχή, από τον κρατικό προϋπολογισμό.

9. Επιτάθηκε ο αντιφυματικός αγώνας με την ίδρυση νέων σανατορίων και την αναδιοργάνωση του θεραπευτηρίου «Η Σωτηρία».

10. Επιτάθηκε ο αντιαφροδισιακός αγώνας με την έκδοση σειράς διαταγμάτων, την ίδρυση αντιαφροδισιακών ιατρείων σε διάφορες πόλεις της Ελλάδος, καθώς και κινητών συνεργείων για την επισήμανση και θεραπεία της κληρονομικής σύφιλης στη Μακεδονία, Θράκη και Ήπειρο.

11. Διατέθηκαν έκτακτες πιστώσεις και συγκροτήθηκαν συνεργεία για την καταπολέμηση του τραχώματος, τα οποία το έτος 1930 εξέτα-

σαν 549.884 ασθενείς.

12. Ιδρύθηκε, το 1929, στο Νοσοκομείο Λοιμωδών Νόσων Αθηνών πρότυπος Αντιλεπτικός Σταθμός με 170 κλίνες και πλήρες εργαστήριο, ενώ βελτιώθηκαν οι εγκαταστάσεις του λεπροκομείου στη Σπιναλόγκα.

13. Για την προστασία της μητρότητας και της παιδικής ηλικίας, διευρύνθηκαν οι αρμοδιότητες του «Πατριωτικού Ιδρύματος» και διατέθηκαν σημαντικά ποσά για την ίδρυση ή τη βελτίωση των υποδομών βρεφικών σταθμών, παιδικών ασύλων, παιδικών συσσιτίων, παιδικών εξοχών και νοσοκομείων παιδών.

14. Καταβλήθηκαν προσπάθειες για την οργάνωση του Δημοσίου Ψυχιατρείου Κέρκυρας και ανοικοδομήθηκαν νέα περίπτερα ψυχοπαθών στο δημόσιο ψυχιατρείο Αθηνών.

15. Για την αντιμετώπιση των λοιμωδών νόσων εκδόθηκαν διατάγματα, εφαρμόστηκαν προγράμματα προληπτικών εμβολιασμών έναντι της πανώλους και της ευλογιάς, ενώ πραγματοποιήθηκαν έργα εξυγίανσης του περιβάλλοντος για την αντιμετώπιση του τυφοειδούς πυρετού.

Στα τέλη του 1932 ο Ε. Βενιζέλος προχώρησε σε ενοποίηση του «Υπουργείου Υγιεινής» με το «Υπουργείο Κρατικής Αντιλήψεως» υπό την ονομασία «Υπουργείον Κρατικής Υγιεινής και Αντιλήψεως» (Πίν. 3)⁷.

Το Υπουργείο Υγείας τα τελευταία χρόνια του μεσοπολέμου

Το 1935 το «Υπουργείον Κρατικής Υγιεινής και Αντιλήψεως» μετονομάστηκε σε «Υπουργείον

Πίνακας 3. Διάρθρωση των κεντρικών υπηρεσιών του «Υπουργείου Υγιεινής και Αντιλήψεως», το οποίο ιδρύθηκε στη 1 Δεκεμβρίου 1932.

A/A ΤΜΗΜΑΤΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ

1. Προσωπικού
2. Διεκπεραιώσεως
3. Επιθεωρήσεως
4. Λογιστικού και Οικονομικής Επιθεωρήσεως
5. Δημοσιότητας

A/A ΤΜΗΜΑΤΑ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΣ

1. Προστασίας Θυμάτων Πολέμου
2. Αγαθοεργών Ιδρυμάτων
3. Δημόσιας Αντιλήψεως

A/A ΤΜΗΜΑΤΑ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

1. Λοιμωδών Νόσων – Κοινωνικής Υγιεινής και Ιατρικής Αντιλήψεως
2. Ιατρικών Επαγγελματιών
3. Κρατικής Κίνησης
4. Υπηρεσίες Υγειονομικής Επιθεωρήσεως

A/A ΤΜΗΜΑΤΑ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Αποκαταστάσεως Προσφύγων
2. Λαϊκής Κατοικίας
3. Τεχνικών

Πηγή: Μακρίδης Ν. Αι Υπηρεσίες Υγιεινής εν Ελλάδι. Αθήνα 1933.

Υγιεινής, Προνοίας και Αντιλήψεως» και τον επόμενο χρόνο σε «Υπουργείον Κρατικής Υγιεινής και Αντιλήψεως»¹.

Στις 28 Σεπτεμβρίου 1940 εκδόθηκε ο νόμος 2588 «περί μετονομασίας του Υπουργείου Κρατι-

κής Υγιεινής και Αντιλήψεως και οργανώσεως των Υπηρεσιών αυτού», με βάση τον οποίο το Υπουργείο μετονομάστηκε σε «Υπουργείον Εθνικής Προνοίας». Το συγκεκριμένο Υπουργείο λειτούργησε για λίγους μήνες παράλληλα με το

Πίνακας 4. Διατελέσαντες Υπουργοί Υγείας, στις διάφορες εκφάνσεις του Υπουργείου από την ίδρυσή του μέχρι το έτος 1939, κατά περίοδο και διάρκεια θητείας και κατά επικεφαλής της Κυβέρνησης ανά θητεία.

Α/Α	ΕΠΙΘΕΤΟ-ΟΝΟΜΑ ΥΠΟΥΡΓΟΥ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΘΗΤΕΙΑΣ		ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΘΗΤΕΙΑΣ		ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ
		Έναρξη	Λήξη	Μήνες	Ημέρες	
1	Σίμος Σπυρίδων	14/06/1917	04/11/1920	40	20	Ε. Βενιζέλος
2	Ζαΐμης Θεόδωρος	04/11/1920	26/03/1921	4	22	Δ. Ράλλης
3	Καρτάλης Αντώνιος	26/03/1921	02/03/1922	11	6	Δ. Γούναρης
4α	Θεοδωρίδης Μάρκος	02/03/1922	03/05/1922	2	1	Δ. Γούναρης
5	Λεωνίδας Ιωάννης	03/05/1922	09/05/1922	-	6	Ν. Στράτος
4β	Θεοδωρίδης Μάρκος	09/05/1922	28/08/1922	3	19	Π. Πρωτοπαπαδάκης
6	Γιαννόπουλος Σπυρίδων	28/08/1922	16/09/1922	-	18	Ν. Τριανταφυλλίδης
7	Δοξιάδης Απόστολος	17/09/1922	12/03/1924	17	28	Σ. Κροκιδάς
8	Πάζης Δημήτριος	12/03/1924	24/07/1924	4	12	Α. Παπαναστασίου
9α	Ορφανίδης Απόστολος	25/07/1924	09/03/1925	7	16	Θ. Σοφούλης
10	Μισιρλόγλου Αναστάσιος	09/03/1925	26/06/1925	3	17	Α. Μιχαλακόπουλος
11	Σταμούλης Κωνσταντίνος	26/06/1925	04/07/1925	-	18	Θ. Πάγκαλος
12α	Μανουηλίδης Φίλιππος	04/07/1925	17/10/1925	3	13	Θ. Πάγκαλος
13	Φιλανδρος Κωνσταντίνος	17/10/1925	12/01/1926	2	25	Θ. Πάγκαλος
14	Αποσκήτης Ηλίας	30/08/1926	16/10/1926	1	16	Γ. Κονδύλης
15	Ασπιώτης Ηλίας	16/10/1926	04/12/1926	1	20	Γ. Κονδύλης
16α	Κύρκος Μιχαήλ	04/12/1926	04/07/1928	19	-	Α. Ζαΐμης
17	Εμμανουηλίδης Εμμανουήλ	04/07/1928	22/12/1930	29	18	Ε. Βενιζέλος
18	Βενιζέλος Ελευθέριος	17/06/1929	22/12/1930	18	5	Ε. Βενιζέλος
19	Παππάς Αλέξανδρος	22/12/1930	26/03/1932	15	4	Ε. Βενιζέλος
20	Ιασωνίδης Λεωνίδα	22/12/1930	26/03/1932	15	4	Ε. Βενιζέλος
21	Μπακάμπασης Αντώνιος	26/05/1932	05/06/1932	-	9	Α. Παπαναστασίου
22	Βαρδόπουλος Βασίλειος	05/06/1932	04/11/1932	4	29	Ε. Βενιζέλος
23	Αποστόλου Ιωάννης	05/06/1932	04/11/1932	4	29	Ε. Βενιζέλος
24	Γκοτζαμάνης Σωτήριος	04/11/1932	16/01/1933	2	12	Π. Τσαλδάρης
25	Γκότσης Κωνσταντίνος	16/01/1933	06/03/1933	1	20	Ε. Βενιζέλος
26	Δημούλης Περικλής	06/03/1933	07/03/1933	1	-	Α. Οθωναίος
27	Πανάς Γεώργιος	07/03/1933	10/03/1933	-	3	Π. Τσαλδάρης
28	Μακρόπουλος Ιωάννης	10/03/1933	21/03/1934	12	11	Π. Τσαλδάρης
16β	Κύρκος Μιχαήλ	21/03/1934	19/07/1935	15	28	Π. Τσαλδάρης
29	Σαγιάς Βασίλειος	19/07/1935	10/10/1935	2	21	Π. Τσαλδάρης
30	Αθηνογένης Αντώνιος	10/10/1935	30/11/1935	1	20	Γ. Κονδύλης
31	Δεκάζος Παναγιώτης	30/11/1935	14/03/1936	3	14	Κ. Δεμερτζής
32	Μαντζαβίνος Γεώργιος	14/03/1936	21/03/1936	-	7	Ι. Μεταξάς
33	Ελευθεριάδης Δημήτριος	21/03/1936	05/08/1936	4	14	Ι. Μεταξάς
34	Κορυζής Αλέξανδρος	05/08/1936	12/07/1939	31	7	Ι. Μεταξάς
35	Δουρέντης Ιωάννης	12/07/1939	04/09/1939	1	22	Ι. Μεταξάς

Πηγές (επεξεργασία στοιχείων):

1. Φ.Ε.Κ. περιόδου 1917-1940.
2. Τζοβάρας Γρ. Τα Υπουργεία μας. Αθήνα: Εκδόσεις Ποντίκι 1996:227-234.
3. Μακρυγιάννης Ν. Οι 91 πρωθυπουργοί της Ελλάδος (1843-2003). Αθήνα 2004.

Πίνακας 5. Διατελέσαντες Υφυπουργοί, στις διάφορες εκφάνσεις του Υπουργείου Υγείας από την ίδρυσή του μέχρι το έτος 1939, κατά περίοδο και διάρκεια θητείας και κατά επικεφαλής της Κυβέρνησης ανά θητεία.

Α/Α	ΕΠΙΘΕΤΟ-ΟΝΟΜΑ ΥΠΟΥΡΓΟΥ	ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΘΗΤΕΙΑΣ		ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΘΗΤΕΙΑΣ		ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ
		Έναρξη	Λήξη	Μήνες	Ημέρες	
1	Δοξιάδης Απόστολος	25/08/1928	07/06/1929	9	12	Ε. Βενιζέλος
2	Χρηστομάνος Αντώνιος	07/06/1929	27/07/1929	1	20	Ε. Βενιζέλος
3α	Παππάς Αλέξανδρος	14/08/1929	31/12/1929	4	17	Ε. Βενιζέλος
3β	Παππάς Αλέξανδρος	27/01/1930	12/12/1930	10	15	Ε. Βενιζέλος
4	Παπαδάτος Αχιλλεύς	27/12/1930	26/05/1932	16	29	Ε. Βενιζέλος
5	Σαράτσης Δημήτριος	26/05/1932	05/06/1932	–	9	Α. Παπαναστασίου
6	Τσακόπουλος Σπυρίδων	10/03/1933	20/03/1935	24	10	Π. Τσαλδάρης
7	Νικολίτσας Ιωάννης	20/03/1935	10/10/1935	6	20	Γ. Κονδύλης
8	Λούρος Κωνσταντίνος	10/10/1935	30/11/1935	1	20	Γ. Κονδύλης
9	Κούζης Αριστοτέλης	07/12/1935	05/08/1936	7	28	Κ. Δεμερτζής
10	Αλιβιζάτος Γεράσιμος	05/08/1936	12/12/1938	28	7	Ι. Μεταξάς

Πηγές (επεξεργασία στοιχείων):

1. Φ.Ε.Κ. περίοδου 1928-1940.

2. Τζιοβάρας Γρ. Τα Υπουργεία μας. Αθήνα: Εκδόσεις Ποντίκι 1996:227-234.

3. Μακρυγιάννης Ν. Οι 91 Πρωθυπουργοί της Ελλάδος (1843-2003). Αθήνα 2004.

«Υπουργείον Υγιεινής» και στη συνέχεια έπαυσε να υφίσταται¹. Πρέπει, τέλος, να επισημανθεί ότι οι μετονομασίες, οι διαχωρισμοί, καθώς και οι επανενώσεις των αρμοδιοτήτων του Υπουργείου Υγείας συνεχίστηκαν και μετά την περίοδο του μεσοπολέμου, ως τις μέρες μας.

Η ηγεσία του Υπουργείου Υγείας κατά την περίοδο του μεσοπολέμου

Στο ελληνικό Υπουργείο Υγείας, ανεξάρτητα από τις αλληπάλληλες διαφοροποιήσεις της ονομασίας του και τις προσθαφαιρέσεις αρμοδιοτήτων, θήτευσαν στην ηγεσία του, κατά την περίοδο 1917-1940, 33 Υπουργοί και 9 Υφυπουργοί (Πίν. 4 και 5)^{2,18,19}.

Από τους Υπουργούς οι Μάρκος Θεοδωρίδης και Μιχαήλ Κύρκος θήτευσαν στην ίδια θέση δύο φορές σε διαφορετικές περιόδους, ενώ από τους Υφυπουργούς συνέβη το ίδιο με τον Αλέξανδρο Παππά.

Μεταξύ των Υπουργών τη μεγαλύτερη διάρκεια θητείας παρουσιάζει ο πρώτος στην ιστορία διατελέσας επικεφαλής του Υπουργείου, Σπυρίδων Σίμος, ο οποίος στην Κυβέρνηση του Ε. Βενιζέλου της περιόδου 1917-1920 θήτευσε συνολικά επί 40 μήνες και 20 ημέρες. Ο δεύτερος, κατά σειρά, μακροβιότερος Υπουργός Υγείας, κατά την περίοδο του μεσοπολέμου, είναι ο Αλέξαν-

δρος Κορυζής, ο οποίος θήτευσε συνολικά επί 31 μήνες και 7 ημέρες.

Μεταξύ των Υφυπουργών μακροβιότερος είναι ο Σπυρίδων Τσακόπουλος με διάρκεια θητείας, επί Κυβερνήσεως Π. Τσαλδάρη, 24 μήνες και 10 ημέρες.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι 4 Υπουργοί Υγείας, κατά την περίοδο του μεσοπολέμου, παρουσιάζουν διάρκεια θητείας μικρότερη των δέκα ημερών. Πρόκειται για τους Γεώργιο Πανά (τρεις ημέρες), Ιωάννη Λεωνίδα (έξι ημέρες), Γεώργιο Μαντζαβίνο (επτά ημέρες) και Αντώνη Μπακάλη (εννέα ημέρες). Μεταξύ των Υφυπουργών τη μικρότερη διάρκεια θητείας (εννέα ημέρες) την παρουσιάζει ο Δημήτριος Σαράτσης.

Ο μόνος εν ενεργεία πρωθυπουργός, ο οποίος ανέλαβε ταυτόχρονα τον θώκο του Υπουργείου Υγείας, ήταν ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Η συγκεκριμένη επιλογή του κορυφαίου αυτού Έλληνα πολιτικού αποτελεί απόδειξη του ιδιαίτερου ενδιαφέροντός του για τον τομέα της υγείας, σε μία περίοδο, μάλιστα, κατά την οποία μία μεγάλη επιδημία δάγγειου πυρετού είχε παραλύσει την οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας.

Σχόλιο

Η διαχρονική προσέγγιση και η αξιολόγηση των γεγονότων, τα οποία οδήγησαν στη σταδια-

κή οργάνωση των υπηρεσιών υγείας και στην ίδρυση Υπουργείου Υγείας στο ελληνικό κράτος, αναδεικνύουν ως ορόσημο των σχετικών προσπαθειών την περίοδο της αντιβασιλείας και της βασιλείας Όθωνα. Κατά τη συγκεκριμένη περίοδο δημιουργήθηκαν οι πρώτες δομές και υποδομές υπηρεσιών υγείας, λήφθηκαν μέτρα προστασίας της δημόσιας υγείας και οργανώθηκαν οι πρώτες μονάδες μόρφωσης και επιμόρφωσης των υγειονομικών. Το νομοθετικό έργο επί θεμάτων υγείας της οθωνικής περιόδου χαρακτηρίζεται από τάσεις να ευθυγραμμιστεί με τις τότε διεθνώς επικρατούσες αντιλήψεις. Πρέπει, όμως, να επισημανθεί ότι η υλοποίηση των στόχων που τέθηκαν υπήρξε μερικώς επιτυχής, πιθανώς λόγω των ευρύτερων δυσμενών συνθηκών που επικρατούσαν την εποχή εκείνη.

Η περίοδος 1864-1914 χαρακτηρίζεται από στασιμότητα των εξελίξεων στον τομέα της υγείας, λόγω της ανάγκης απορρόφησης πόρων και ανθρώπινου δυναμικού προς οργάνωση αξιόμαχων Ενόπλων Δυνάμεων, με στόχο την απελευθέρωση του υπόδουλου ελληνισμού.

Η ίδρυση το 1917 του «Υπουργείου Περιθάλψεως», έργο του Ε. Βενιζέλου, αποτέλεσε το πρώτο βήμα για την ίδρυση Υπουργείου Υγείας στο ελληνικό κράτος, το οποίο έγινε πραγματικότητα μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, όταν τα προβλήματα προστασίας της δημόσιας υγείας και οι ανάγκες περίθαλψης οξύνθηκαν, λόγω της έλευσης εκατοντάδων χιλιάδων προσφύγων.

Το 1928, έτος που ανέλαβε, εκ νέου, ο Ε. Βενιζέλος τη διακυβέρνηση της χώρας, μπορεί να θεωρηθεί ως ορόσημο για την ανασυγκρότηση του Υπουργείου Υγείας και για τη θεμελίωση δομών και υποδομών, που αποτέλεσαν τη βάση

της μετέπειτα λειτουργίας του επί πολλές δεκαετίες.

Βιβλιογραφία

1. Θεόδωρος Δαρδαβέσης, Αντώνιος Ιωαννίδης, «Η σύσταση του Υπουργείου Υγείας στο ελληνικό κράτος», *Πρακτικά 10^ο Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου*, Θεσσαλονίκη 1999, 182-196.
2. Γρηγόρης Τζιοβάρης, «*Τα Υπουργεία μας*», Αθήνα, Εκδόσεις Ποντίκι 1996, 222-234.
3. Τρύφων Ευαγγελίδης, «*Ιστορία του Ιωάννη Καποδίστρια, Κυβερνήτου της Ελλάδος (1828-1831)*», Αθήνα, 1894.
4. Τρύφων Ευαγγελίδης, «*Ιστορία του Όθωνος, Βασιλέως της Ελλάδος (1832-1862)*», Αθήνα, 1893.
5. Ιωάννης Μαστρογιάννης, «*Ιστορία της Κοινωνικής Πρόνοιας της Νεωτέρας Ελλάδος*», Αθήνα, 1960.
6. Θ. Τσοκόπουλος, «Μια εκατοετιαστική υγειονομική πολιτική εν Ελλάδι (1833-1933)», στο: *Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια Ιατρικής και Υγιεινής*, Αθήνα, 1934.
7. Νικόλαος Μακρίδης, «*Αι Υπηρεσίες Υγιεινής εν Ελλάδι*», Αθήνα, 1933.
8. Θεόδωρος Βασιλείου, «*Συλλογές Νόμων*», Αθήνα, 1914.
9. Α. Μαλαγάρδης, «*Συλλογές Νόμων*», Αθήνα, 1934.
10. Νομοθετικό Διάταγμα. Περί συστάσεως Υπουργείου Περιθάλψεως. Αθήνα: Φ.Ε.Κ. 112/14-6-1917.
11. Νόμος 2882/1922. Περί μεταρρυθμίσεως και συμπληρώσεως του Υπουργείου της Περιθάλψεως μετονομαζομένου εις Υπουργείον Υγιεινής και Πρόνοιας. Αθήνα: Φ.Ε.Κ. 122, 1922.
12. Νομοθετικό Διάταγμα 13/14-12-1922. Περί ιδρύσεως Υπουργείου Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως και ενσωματώσεως εις αυτό του Υπουργείου Περιθάλψεως. Αθήνα: Φ.Ε.Κ. 269, 1922.
13. Νομοθετικό Διάταγμα. Περί καταργήσεως των Υπουργείων Εθνικής Οικονομίας, Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως. Αθήνα: Φ.Ε.Κ. 11/12-1-1926.
14. Νομοθετικό Διάταγμα. Περί επανιδρύσεως του Υπουργείου Υγιεινής, Πρόνοιας και Αντιλήψεως. Αθήνα: Φ.Ε.Κ. 286/28-8-1926.
15. Νομοθετικό Διάταγμα 25/1928. Περί συστάσεως Υπουργείου Υγιεινής. Αθήνα: Φ.Ε.Κ. 174/25-8-1928.
16. Παύλος Πετρίδης (Επιμ.), «*Το έργο της Κυβερνήσεως Βενιζέλου κατά την τετραετία 1928-1932. Τι υποσχέθη προεκλογικώς και τι επραγματοποίησε*», Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2000, 359-371.
17. Νόμος 4172/1929. Περί συστάσεως αυτοτελούς Υπουργείου Υγιεινής. Αθήνα: Φ.Ε.Κ. 201/16-6-1929.
18. Φ.Ε.Κ. περιόδου 1917-1981.
19. Νικόλαος Μακρυγιάννης, «*Οι 91 Πρωθυπουργοί της Ελλάδος (1843-2003)*», Αθήνα, 2004.

Παιδός ούτι άνδρός τὸ ἀμέτρως ἐπιθυμείν

Είναι γνώρισμα παιδιού και όχι άντρα οι επιθυμίες χωρίς μέτρο

Δημόκριτος